

8. Попович М. Бути людиною. Видання 3-є, перероблене. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 336 с.
9. Сучасні стратегії гендерної освіти в умовах євроінтеграції : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 10-11 вересня 2020 р. / Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка; за заг. ред. В. П. Кравця, О. М. Кікінежді. Тернопіль : ТНПУ, 2020. 288 с. [.http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16221/1/Zbirnyk%20tez_Gender_2020](http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/16221/1/Zbirnyk%20tez_Gender_2020)
10. Татенко В. О. Соціальна психологія націєтворення: суб'єктно-вчинковий підхід : монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. 2-ге вид., переробл. і допов. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 142 с.
11. Kravets V., Kikinezhdі O., Zhyrskа H. Theory and Practice of Preparing a Future Teacher to the New Ukrainian School: a Gender Perspective. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School* : monograph ; edit by I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague : OKTAN PRINT s.r.o., 2020. P. 21–35. DOI : <https://doi.org/10.46489/TAPOFТ>

Олеся СМОЛІНСЬКА

*Доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри філософії та педагогіки Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Ґжицького, Львів, Україна
smolinska_o@lvvet.edu.ua*

ВИЩА ОСВІТА ЯК ЦІННІСТЬ

Українська вища освіта перебуває у стані тривалої кризи, що, від часу відновлення Україною незалежності, декілька разів змінювала свій зміст, однак, розпочавшись як ціннісна, і досі не змінила цього характеру. Своїм завданням, у рамках загальної тематики цієї конференційної тематики, вважаю проаналізувати власний погляд на аксіологічну складову вищої освіти українського періоду її розвитку.

Початки ціннісної переорієнтації української вищої освіти, як і мало бути, стали стадією заперечення радянсько-комуністичних цінностей у змісті вищої освіти, зокрема серед дидактичних утверджувалися принципи департизації та декомунізації. Зігравши свою роль, вони поступово зникли з педагогічних обріїв, власне, їх змінили національно зорієнтовані (фольклорні, патріотичні, потім – громадянські тощо), а також ті, що поширювали в просторі вищої освіти релігійні цінності. Однак методи й форми роботи і далі тяжіли до колишніх: домінували колективні та обов'язкові для студентів та викладачів зі складанням списків та чергуваннями викладачів і представників адміністрацій біля виходів.

Залишалися актуальними вертикальні комунікації. Цілісність цього етапу звершилася прийняттям Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття») (1993), яка, серед інших шляхів реформування освіти, проголошувала «подолання девальвації загальнолюдських гуманістичних цінностей та національного нігілізму, відірваності освіти від національних джерел; відхід від засад авторитарної педагогіки, що утвердилися у тоталітарній державі і спричинили нівелювання природних задатків і можливостей, інтересів усіх учасників освітнього процесу», а першим із принципів визначала «пріоритетність освіти, що означає випереджальний характер її розвитку, нове ставлення суспільства до освіти, до знань та інтелекту, кардинально нові підходи до інвестиційної політики в освітній сфері» [5], тобто проголошення освіти як головної суспільної цінності.

Економічні негаразди, що спіткали Україну наприкінці 90-их рр., суттєво вплинули і на аксіологічну сферу освіти. Пріоритети виживання, актуальні для всіх громадян, так само відобразилися й на викладачах та студентах, змісті їхніх взаємодій, де став відчутним розрив між декларованими й реальними цінностями. Цей період ознаменувався декількома явищами: відпливом викладачів, які не мирилися з понад піврічними затримками зарплат; початком трансформації освітніх взаємодій у клієнтоорієнтовані (поява платної форми навчання). Тоді ж в обіг увійшли нові евфемізми: «викладачі» – «науково-педагогічні працівники», «здобування освіти» – «надання освітніх послуг» тощо. Так соціально-духовний рівень освіти переходив у соціально-матеріальний, відповідні зміни сталися й у ціннісній сфері вищої освіти. Цей етап теж має цілком формальні обриси, надані Законом України «Про вищу освіту» (2002), де, серед інших принципів, декларуються: «незалежності здобуття вищої освіти від впливу політичних партій, громадських і релігійних організацій; інтеграції системи вищої освіти України у світову систему вищої освіти при збереженні і розвитку досягнень та традицій української вищої школи» [4]. Відсутність виразних уявлень про зміст традицій української вищої освіти, які передбачалося зберігати й розвивати, разом із перспективою інтеграції у світову систему, лише поглибило ціннісну дуальність, понад те, створило формальні передумови для подальшого зростання кількості ціннісних систем координат, до яких належало долучитися ще й ринковим.

Наступним етапом, хронологічно співмірним із першим десятиліттям 2000-их, став активний розвиток ринкових взаємовідносин, коли утворювалися університети, відкривалися нові, конкурентоздатні,

спеціальності. Цей період, у ціннісному плані, відзначився підписанням Україною в 2005 році Болонської конвенції, згідно з якою системі української вищої освіти належало виконати низку кроків, покликаних наблизити системи освіти без уніфікації системних елементів у європейському просторі освіти й науки. Тобто до 2005 року українська вища освіта повинна була вже набути виразних рис власної ідентичності, в тому числі – системи цінностей, а до 2010 року – завершити реформування національної системи вищої освіти, зокрема й гармонізацію цінностей, насамперед – її якості.

Подальший прогрес ціннісної сфери вищої освіти в Україні тісно пов'язаний із Глобальними цілями сталого розвитку (2015–2030 рр.) й відображений у Законі України «Про вищу освіту» (2014) як перший принцип державної політики «сприяння сталому розвитку суспільства шляхом підготовки конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя», доповнений у 2022 році пунктом «сприяння утвердженню української національної та громадянської ідентичності, вихованню патріотизму, формуванню оборонної свідомості» [3]. В цьому декларуванні знову вбачаємо ціннісну дуальність, адже, з одного боку, як і нормативно передбачалося, освіта повинна перетворюватися на найвищу суспільну цінність [1], з іншого боку – знову спрямовується на шлях переосмислення ідентичності з доволі розмитими критеріями остаточної результативності. Висловлю власне припущення про те, що невдовзі ми можемо побачити серед критеріїв якості освітньої діяльності й звітність щодо заходів, ужитих для забезпечення саме того, доданого, підпункту. Не хотілося б, оскільки методи освітнього менеджменту на рівні системи освіти й далі залишаються вертикальними, бо університети не отримали реальної автономії. Фактично, бачимо новий виток початку 90-их, поєднаний із уже інституційно оформленими ціннісними орієнтирами якості освіти. Причиною цього вважаю не лише російську агресію, а й не закриті на зорі незалежності гештальти, про які згадувала (суперечність оновленого змісту й т.зв. «традиційних» форм його втілення; швидка заміна одних підходів в освіті на інші без критичного переосмислення змісту ні перших, ні других). Чи не найбільш доречним у цій ситуації видається власне формування ціннісних орієнтирів локального рівня, тобто їх корпоратизація, як-от відчуття гордості за власний заклад освіти, бажання позитивно впливати на покращення якості його діяльності, прагнення спільно з *Alma mater* формувати власну концепцію навчання протягом життя, обираючи таким чином освіту як особисту й суспільну цінність першого порядку. Приклади

успішного втілення таких підходів бачимо в елітизації (т.зв. вертикальній диференціації) закладів вищої освіти [2, с. 109–110] як відносно новому явищі аксіологічного характеру в культурно-освітньому просторі сучасної української вищої освіти.

Підсумовуючи виклад, зазначу, що проблема цінностей вищої освіти тісно пов'язана із низкою інших, зокрема й ідентифікаційними процесами в українському суспільстві. На мою думку, кращим буде підхід, за якого не вища освіта неперервно адаптовуватиметься до суспільних процесів, а в системі суспільних вартостей пріоритет належатиме освіті як цінності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міністерство освіти і науки України – Пріоритетами Болонського процесу до 2030 року мають стати збалансована академічна мобільність та посилена роль вищої освіти у досягненні Цілей сталого розвитку, – Єгор Стадний. *Головна | Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/prioritetami-bolonskogo-procesu-do-2030-roku-mayut-stati-zbalansovana-akademichna-mobilnist-ta-posilena-rol-vishoyi-osviti-u-dosyagnenni-cilej-stalogo-rozvitku-yegor-stadnij> (дата звернення: 03.05.2023).
2. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (До 25-річчя незалежності України) / Нац. акад. пед. наук України ; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ : Педагогічна думка, 2016. 448 с.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 03.05.2023).
4. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III : станом на 6 верес. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#Text> (дата звернення: 03.05.2023).
5. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Каб. Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896 : станом на 29 трав. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п#Text> (дата звернення: 03.05.2023).